

ASPECTE PRIVIND SITUAȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ ȘI LUPTA ȚĂRANIMII BĂNĂȚENE ÎN PRIMUL DECENIU AL SECOLULUI XX

de

Prof. MIRCEA BELCIU

Pînă în anul 1918 Banatul, ca și Transilvania istorică, Crișana și Maramureșul au fost stăpînite de Ungaria, care la rîndu-i făcea parte din Imperiul habsburgic. Aici contradicțiile capitaliste se împleteau cu rămășițe de tip feudal și cu ascuțite contradicții de ordin național, izvorîte din dubla asuprire exercitată pe de o parte de imperialiștii austrieci, iar pe de altă parte de moșierimea și burghezia maghiară. Plecînd de la această situație în care se afla Banatul și Transilvania în anii primului război mondial imperialist, reiese limpede că principalele probleme care stăteau în fața lor erau : eliberarea națională și unirea cu România ; lichidarea rămășițelor feudale și în primul rînd a marii proprietăți moșierești și înfăptuirea libertății democratice pentru masele populare, indiferent de naționalitate. Înfăptuirea acestor deziderate a revenit în mare măsură maselor muncitorești din Banat și Transilvania, care strivite de poverile războiului s-au ridicat la luptă deschisă în Noiembrie 1918 măturînd stăpînirea Austro-Ungară și creînd condiții pentru înfăptuirea marelui act istoric de la Alba-Iulia, unirea Transilvaniei și Banatului cu România, act just și progresiv.

Potrivit ultimii împărțiri administrative efectuată la sfîrșitul secolului trecut, în componența Banatului intrau două județe : Caraș-Severin, cu capitala la Lugoj și Timiș avînd ca reședință orașul Timișoara. Județul Caraș-Severin situat de-a lungul munților și ocupînd jumătatea estică a Banatului, dispunea în ultimile două decenii ale stăpînirii Austro-Ungare de două orașe : Lugoj și Caransebeș ; 14 plase : Mureș, Făget, Timiș, Lugoj, Bozovici, Iam, Reșița, Oravița, Orșova, Moldova-Nouă, Bocșa-Montană, Bega, Caransebeș și Teregovă ; 17 comune mari, 89 notariate cercuale, 343 comune mici și 74 cătune.¹ La 1910, au survenit unele schimbări, numărul comunelor mari a crescut la 28, al Notariatelor cercuale la 99, al cătunelor la 173. În acelaș timp, cifra comunelor mici a scăzut la 333.² Județul Timiș situat în partea vestică a Banatului avea de asemenea două orașe : Timișoara și Virșeț ; 11 plase : Buziaș, Ciacova, Deta, Biserica-Albă, Kavevara, Plasa centrală, Lipova, Recaș, Aradul-Nou, Virșeț și Vinga ; 89 comune mari, 55 notariate cercuale, 134 comune mici și 506 cătune.³

¹ Magyar statisztikai közlemények. v. 48, partea II, Budapesta 1913 pp. 684—705 și Magyar statisztikai évkönyv. v. 8, 1900, Budapesta 1901. p. 391.

² Magyar statisztikai évkönyv, v. 18, 1910, Budapesta 1911. p.p. 428.

³ Magyar statisztikai közlemények. v. 48. Partea II. 1910. Budapesta 1918. pp. 708—724 și Magyar statisztikai évkönyv, v. 8, 1900, Budapesta 1901, p. 391.

Peste 10 ani numărul comunelor mari a crescut la 96, în schimb notariatele cercuale au coborât la 51, al comunelor mici la 126, iar al cătunelor la 226.⁴ După 1918, odată cu prăbușirea monarhiei Austro-Ungare, în viața administrativă a Banatului, au survenit unele modificări. Plasele Virșeț, Kavevara și Biserica-Albă au revenit Jugoslaviei, în schimb plasele : Sin nicolaul Mare, Periam, Jimbolia și o parte din plasa Banloc aparținând Torontalului au fost anexate județului Timiș.⁵ În general, la 1900 Banatul se diviza administrativ în 25 de plase, 106 comune mari, 144 notariate cercuale, 477 comune mici și 580 cătune, iar la 1910 în 25 de plase, 124 comune mari, 150 notariate cercuale, 459 comune mici și 399 cătune. Reducerea localităților rurale din această parte a țării s-a datorat în primul rând numeroaselor emigrări fie în România, cu precădere în Dobrogea, fie în Statele Unite ale Americii. Conform datelor statistice din 1910,⁶ Banatul avea o suprafață de 18 189 km² și o populație de 966 982 locuitori. Numărul celor care se îndeletnicesc cu agricultura, grădinăritul, creșterea vitelor, a păsărilor și alte ramuri legate de agricultură se cifra în 1900 în județul Caraș-Severin la 169 791 ciștigători și 159 162 întreținuți (74,8%). În același timp în județul Timiș numărul ciștigătorilor era de 140 057, iar al întreținuților 170 500, (78,6%).⁷ După zece ani, în urma emigrărilor menționate mai sus cifra ciștigătorilor din Caraș-Severin a scăzut la 151 968, iar al întreținuților a urcat la 179 409 (71,1%). O situație simimentionată mai sus cifra ciștigătorilor din Caraș-Severin a scăzut la 128 962, iar al întreținuților la 175 979 (75,3%).⁸ În concluzie, între anii 1900—1910 datorită pauperizării și emigrării, numărul țăranilor bănațeni capabili de muncă a scăzut de la 309 848 la 280 930, adică cu 28 898, în schimb numărul întreținerilor a crescut de la 329 662 la 355 388, cu 45 726 persoane mai mult.⁹—

Motivele emigrării multor familii țărănești din Banat apar și mai limpede dacă cercetăm situația proprietarilor agricoli și a muncitorilor zilieri. Potrivit statisticilor maghiare la 1900 existau în Banat 377 proprietari și arendași cu moșii de peste 100 iugăre, 100 113 mici proprietari și arendași cu moșii sub 100 iugăre ; 871 țărani din lipsă de pământ suficient cultivau pământ în parte ; 59 crescători de păsări și animale ; 239 grădinari ; 57 200 muncitori agricoli permanenți și zilieri, dintre care 3 303 sub 16 ani.¹⁰ După zece ani numărul marilor proprietari și arendași a crescut la 476, al micilor proprietari și arendași la 103 879 dintre care 32 770 aveau proprietăți peste 10 iugăre, iar 71 109 sub 10 iugăre ; numărul țăranilor care pe lângă micile lor loturi cultivau pământ și în parte a scăzut la 779, al crescătorilor de animale și păsări a urcat la 63, al grădinarilor cu 29%, în timp ce al muncitorilor permanenți și zilieri a scăzut

⁴ Magyar statisztikai évkönyv, v. 18, 1910, Budapesta 1911, p. 428.

⁵ Magyar statisztikai közlemények, v. 48, 1910, Budapesta, 1913, pp. 728, 734, 738 și 740.

⁶ I. Enescu, I. Enescu, Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul din punct de vedere economic, agricol și cultural, București, 1915, pp. 13—14.

⁷ Magyar statisztikai közlemények, v. 48, 1910, Budapesta, 1913, pp. 27, 32—33

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

la 56 353, dintre care 3 283 sub 16 ani.¹¹ Faptul că numărul marilor proprietari și arendași a crescut în comparație cu anul 1900, iar al micilor proprietari și arendași, al țăranilor care munceau în parte și al muncitorilor permanenți și zilieri a scăzut, dovedește că procentul cel mai ridicat de țărani care au emigrat, provenea din rindurile acestor categorii sociale.

Atît cîștigătorii, cît și întreținutăi alcătuiau 149 956 gospodării agricole, stăpînind la 1910, în cifre absolute 3 157 066 iugăre cadastrale, dintre care 1 075 145 iugăre pămînt arabil; 110 322 iugăre vii și grădini; 685 874 iugăre pășuni și finețe și 1 117 760 iugăre pădure.¹² Din suprafața arabilă 32% aparținea gospodăriilor țărănești care formau 98,6%, iar 68% gospodăriilor moșierești și arendărești, deși acestea nu reprezentau decît 1,4% din totalul gospodăriilor agricole ale Banatului. Atît în rîndul gospodăriilor țărănești, cît și a celor moșierești, exista o serioasă diferențiere economică după cum rezultă din următoarele date statistice:

Numărul gospodăriilor	Total proprietăți		Terenui arabil
Sub 1 iugăr fără teren arabil	23 753	7 607	—
Sub 1 iugăr cu teren arabil	9 051	4 919	3 252
Cu 1—5 iugăre	38 516	111 724	67 494
Cu : 10 iugăre	36 859	265 871	174 535
Cu 1. —20 iugăre	28 616	393 676	261 457
Cu 20—50 iugăre	10 943	321 457	231 823
Cu 50—100 iugăre	1 493	98 946	81 051
Cu 100—200 iugăre	304	40 811	32 769
Cu 200—500 iugăre	169	55 068	39 816
Cu 500—1000 iugăre	119	84 995	52 986
Cu peste 1000 iugăre	132	345 173	124 982 ¹³

Urmărind cifrele de mai sus observăm că 21,3% din gospodării erau proletare și semiproletare, posedînd doar 0,3% din suprafața arabilă; 50,2% erau gospodării sărace deținînd 22,4% din pămîntul cultivabil; 17,64% gospodării mijlocașe stăpînind 24,7% din suprafața arabilă; 7,8% gospodării înstărite posedînd 21,5% din pămîntul cultivabil; 1,1% gospodării moșierești mici deținînd 10,5% din suprafața arabilă; 1,88% gospodării moșierești mijlocii stăpînind 8,4% din pămîntul cultivabil și 0,08% gospodării moșierești mari posedînd 11,5% din terenul arabil. În județul Caraș-Severin de exemplu unde proprietățile cu circulația îngrădită, printre care se numărau și cele bisericesti reprezentau după statistica din 1895 cca. 63,50%, gospodăriile țăranilor săraci alcătuiau 74,90%.¹⁴

¹¹ Idem, pp. 40—41.

¹² Ibidem.

¹³ I. Enescu, I. Enescu, op. cit. pag. 23—24.

¹⁴ L. Vajda, Despre situația economică și social-politică a Transilvaniei în primele ani ai secolului al XX-lea, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. I, 1957, pag. 311.

După anul 1910, datorită creșterii sarcinilor fiscale și pătrunderii capitalului bancar în agricultură, datorită exploatării și concurenței moșierilor și chiaburilor, gospodăriile țărănești mici și mijlocii, nu numai că nu au reușit să-și sporească mijloacele de producție, dar nu și-au putut asigura nici măcar producția simplă. Îndatorarea micilor gospodării țărănești în proporții care depășeau cu mult solvabilitatea lor, caracterul de multe ori neproductiv al acestor datorii a avut drept consecință scăderea continuă a numărului proprietarilor independenți¹⁵ silind pe mulți să-și caute existența fie în vechea Românie, fie în America de Nord. În 1900 de pildă, țăranii din Caraș-Severin aveau la bănci o datorie de 11 324 130 coroane, iar cei din județul Timiș 36 342 966 coroane.¹⁶ Peste zece ani datoriile ipotecare a țăranilor pe pământ s-au ridicat în Caraș-Severin la 28 687 000 coroane, iar în Timiș la 93 556 000 coroane¹⁷, prin urmare datoriile au crescut în medie de trei ori.

În ciuda acestor datorii enorme, procesul de transformare capitalistă a micii proprietăți din Banat era mult mai avansat decât în vechea Românie și chiar decât în Transilvania. Folosirea mașinilor și a forței de muncă salariate, care exprimă gradul de dezvoltare al agriculturii, și după cum arată Vladimir Ilici Lenin, are un caracter capitalist și duce la formarea relațiilor capitaliste și la dezvoltarea lor; erau superioare în comparație cu restul Transilvaniei. Cu toate acestea, rămășițele semifeudale ocupau un loc important în agricultura Banatului; dijma în produse se mai menținea, constituind o piedecă în calea dezvoltării intensive a agriculturii Bănățene. Calea Prusacă de dezvoltare a agriculturii și-a arătat și în această provincie a patriei noastre rezultatele nefaste. Deosebit de grea era situația țăranimii cu un mic lot de pământ sau fără pământ, a proletariatului agrar, care, după cum am menționat mai sus, reprezenta în 1900 cifra de 58 071, iar peste zece ani 57 132 și care în ciuda scăderii aparente a crescut de la 18,74% la 20,33% din totalul țăranilor Bănățeni capabili de muncă. Acest proletariat și semiproletariat agrar, crescând de la an la an, constituia o rezervă importantă de forță de muncă pentru moșieri și chiaburi. Condițiile contractuale ale argaților de pe moșii, modul de salarizare — amintind relațiile dintre feudali și iobagi — au fost reglementate printr-o lege din anul 1907, care prevedea condiții de muncă extrem de grele pentru argați.¹⁷ Nu era mai bună nici situația muncitorilor agricoli zilieri, care lucrau pe marile moșii numai într-o anumită perioadă a anului, de obicei primăvara și vara, pe timpul prășitului, secerișului și tree-rișului.

„Reglementarea raporturilor juridice dintre patron și muncitorii agricoli“, apărută ca urmare a mariilor greve ale secerătorilor din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, a primit porecla de lege a sclaviei, încer-

¹⁵ L. Vajda op. cit. pp. 308—309 și Șt. Pascu, C. C. Giurăscu, I. Kovacs, L. Vajda „Unele aspecte ale problemei agrare în monarhia Austro-Ungară“ Ed. Acad. R.P.R., București, 1964, pp. 72.

¹⁶ Magyar statisztikai évkönyv, v. 8, 1900, Budapesta, 1901, pagina 287 și v. 18, 1910, Budapesta 1911, pagina 284.

¹⁷ Șt. Pascu, C. C. Giurescu, I. Kovacs, L. Vajda, op. cit. pag. 75.

cînd — după părerea contemporanilor — să reînvie „spiritul epocii feudale, vechea lume a moșierilor“.¹⁸

Salarizarea muncitorilor agricoli era atît de scăzută, încît nu acoperea decît parțial necesitățile unei familii. Pentru a dovedi acestea arătăm că în anul 1900 salariile lunare ale muncitorilor zilieri din Caraș-Severin și Timiș se prezentau astfel :

Județul Caraș-Severin				Județul Timiș		
Persoanele	Primăvara	Vara	Toamna	Primăvara	Vara	Toamna
Bărbați cu întreținere	83 cor .	129	98 cor .	89 cor .	147 cor .	101 cor .
Bărbați fără întreținere	118"	172	137"	121"	188,,	135"
Femei cu întreținere	66"	92	76"	71"	107"	76"
Femei fără întreținere	91"	125	102"	92"	147"	103"
Copii cu întreținere	41"	54	46"	46"	63"	50"
Copii fără întreținere	58"	76	64"	57"	82"	64"

Cînd se întîmplau și ani loviți de calamitate¹⁹, îndeosebi de secetă și ger, muncitorii agricoli rămîneau fără lucru, iar foamea făcea ravagii printre ei. Intrucît populația Banatului era alcătuită din români, germani, maghiari, sirbi și alte naționalități, iar marii proprietari erau aproape în întregime maghiari și germani, exploatarea socială se împletea strîns cu asuprirea națională. Aceasta se reflecta și în componența socială și națională a administrației celor două județe care alcătuiau Banatul românesc. În conducerea județelor, preturilor, notariatelor cercuale se aflau aproape exclusiv reprezentanții maghiari și germani care erau executori ai politicii de asuprire socială și națională practică de regimul austro-ungar. În felul acesta în deceniul premergător izbucnirii primului război mondial imperialist atît contradicțiile social-economice, dintre țărănimea săracă și mijloacă și moșierimea bănățeană, cît și cele naționale, s-au

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Magyar statisztikai évkönyv, v. 8, 1900, Budapesta 1901, pagina 78.

ascuțit de la an la an, manifestându-se prin numeroase acțiuni îndreptate contra marilor latifundiari și statului habsburgic.

Forma cea mai răspândită de luptă a țărănimii bănățene din această perioadă a fost *greva muncitorilor agricoli*, în special în sezonul secerișului și treerîșului. Statul burghezo-moșieresc maghiar a căutat diferite metode cu mare eficiență pentru a salva recolta și punga moșierilor în caz de grevă. El a organizat câteva „tabere de muncitori de rezervă“, pe cheltuiala statului. Aceste tabere au fost denumite de contemporani „tabere de spărgători de grevă“. ²⁰ Muncitorii din tabere urmau să fie trimiși în grabă, pentru a înlocui munca greviștilor în caz de nevoie. Cu toate acestea nu s-a putut împiedica izbucnirea grevelor de seceriș, mai ales în anii în care recolta era mai slabă decât și-o închipuiseră muncitorii sezonieri la încheierea contractului. Dar lupte greviste s-au declanșat și în anii îmbelșugați, când spicele căzute la pământ cereau eforturi sporite. În plasa Aradul-Nou, județul Timiș 60 de secerători au fost arestați pe motivul că nu au început secerișul în condițiile prevăzute de contract. Pentru a lichida greva izbucnită în comuna Vilcenii au fost aduși la fața locului 25 de jandarmi. În satul Săcălaz, „secerătorii prin deplina lor solidaritate, au obținut sporirea simbriei cu încă 50%“. ²¹

În vara anului 1903, grevele muncitorilor agricoli din Banat au izbucnit cu o forță sporită. Din cele 38 de greve depistate de autorul lucrării : „Grevele de seceriș din Transilvania de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.“, unele s-au desfășurat în județele din Banat. Autorul menționat indică pentru județele Timiș și Torontal 17 greve ale secerătorilor. ²² Pe cele două moșii din Toager, plasa Deta seceratul se făcea în parte. Moșierii : Andrei Oprea și Iosif Zsiros au pus secerătorilor asemenea condiții de plata simbriei, încît grupurile de secerători nu primeau decât a 13-a parte din recolta secerată de ei. Văzînd nedreptatea făcută, secerătorii au încetat munca, cerînd ca moșierii să le dea în loc de 55 kg 100 kg de iugăr plus 2 florini în bani. ²³ La Tolvădia, plasa Deta, greviștii au reușit să obțină mărirea simbriei. La Banloc, din cauza grevei din anul 1903, 30 demuncatori au fost condamnați la cîte 30 de zile închisoare. Greva și-a atins totuși țelul întrucît în loc de 80 kg grîu și 0,50 florini/iugăr, cum era prevăzut în contract, muncitorii au obținut cca 100 kg grîu și 1 florint de iugăr. ²⁴ În plasa Deta au luat parte la grevă 200 de muncitori agricoli ; la Beregsău din cei 73 de greviști, 35 au fost pedepsiți la cîte 15 zile închisoare ; la Remetea greva a izbucnit din pricina arestării unuia dintre secerători. ²⁵ Avînd exemplul muncitorilor industriali de la Timișoara, Reșița, Anina și alte localități, muncitorii agricoli din Banat s-au ridicat la luptă pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de salarizare. Muncitorii agricoli au folosit cu succes, în timpul muncilor se-

²⁰ A. Egyed, Grevele de seceriș din Transilvania de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. XX. în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“, nr. 1—2, 1958—1959, pagina 227.

²¹ Idem p. 228.

²² Idem p. 231.

²³ Ibidem.

²⁴ Idem p. 232.

²⁵ Ibidem.

zoniere, cu predilecție grevele. În anii 1905—1907 mișcările muncitorești din Banat încălzite la focul primei revoluții burghezo-democratice din Rusia, au cunoscut un avânt fără precedent. Ele au influențat direct mișcările muncitorilor agricoli. Iată ce scrie un delegat al Uniunii economice a moșierilor despre legăturile dintre mișcările greviste din industrie și cele din agricultură : „În privința grevelor, un fenomen interesant îl constituie solidaritatea muncitorilor industriali cu cei agricoli. Acelaș lucru l-am constatat și în Timiș, unde există de asemenea o legătură în timp și în cauză, între grevele industriale de curind desfășurate și între grevele muncitorilor agricoli care încep acum²⁶.”

Spre deosebire de anul 1903, când grevele s-au desfășurat pe vremea secerișului, în anul 1906, ele au început în timpul muncilor de primăvară, mai ales a săpatului. Astfel de greve au avut loc atât în județul Torontal cit și Timiș. Grevele au avut loc pe moșiile din hotarele comunelor Sinnicolaul Mare, Jimbolia, Foiene, Omor și Șag.²⁷ În timpul acestor greve — relatează un membru al delegației Uniunii gospodarilor agricoli — muncitorii industriali din Timișoara și alte orașe, umblau „în grup, printre țărani...”. Grevele muncitorilor agricoli de pe vremea prășitului, au fost urmate de cele ale secerătorilor. Secerătorii au avut intenția de a declanșa o grevă generală, dar din cauza lipsei de pregătire și organizare, ea nu a mai izbucnit, în schimb, s-au declanșat numeroase greve cu caracter local în plasele : Sinnicolaul Mare unde moșierii au fost siliți să mărească simbria muncitorilor agricoli ; în Banloc, unde au intrat în grevă cca 660 de secerători, dintre care aproximativ 336 au fost condamnați la cite 30 de zile închisoare. Un număr de 245 muncitori din plasa Jimbolia au fost transportați cu forța pe moșii, iar 118 au primit pedepse variind între 5—30 zile închisoare.²⁸

O mare amploare au luat și grevele secerătorilor din județul Timiș. Noi ne mărginim însă să dăm citeva date totalizate pe plase. De pildă în plasa Aradul Nou au avut loc greve de 6 ori în cursul verii, iar în plasa Vinga au fost condamnați din cauza grevelor 299 secerători ; în plasa Recaș — relatează poliția — începînd de la seceratul cerealelor de primăvară, pînă la treerat, abia dacă s-a găsit vre-o moșie, sau vre-un antreprenor a-i căror muncitori agricoli să nu fi intrat în grevă.”²⁹ În plasa Timiș au participat la mișcările greviste 1430 secerători ; în plasa Deta au avut loc greve de seceriș în 17 comune, din care cauză autoritățile au recurs la represalii împotriva a 656 de țărani.³⁰

Din izvoare rezultă că multe greve ale muncitorilor agricoli din Banat și celelalte părți ale Transilvaniei, au izbucnit în mod spontan, neorganizat, chiar dacă impulsul a venit din partea muncitorilor industriali organizați. Totuși, o parte din ele au fost organizate de elemente înaintate din sinul țărănimii sărace, înscrise în organizațiile sindicale, sau chiar în Partidul Social-Democrat. Organizațiile locale ale Uniunii muncitorilor agricoli au condus, de exemplu, grevele de seceriș din Birda, Gătaia, Deta,

²⁶ Idem p. 233.

²⁷ Idem p. 234.

²⁸ Idem, p. 235.

²⁹ Idem, p. 236.

³⁰ Ibidem.

etc.³¹ În anul 1907, a început declinul mișcării muncitorești și țărănești din Banat. Deși mai au loc unele greve, sub influența mării răscoale țărănești din Moldova și Muntenia, ele sint de scurtă durată și fără rezultate pozitive, situația țăranilor bănățeni continuînd să se agraveze tot mai mult. La ea a contribuit și declanșarea primului război mondial imperialist.

ASPEKTE DER WIRTSCHAFTLICHEN — SOZIALEN LAGE UND DES KAMPFES DER BANATER BAURNASCHAFT IN DER ERSTEN DEKADE DES XX. JH.

ZUSAMMENFASSUNG

In vorliegender Arbeit führt der Autor einige Aspekte bezüglich der wirtschaftlichen-sozialen Lage und des Kampfes der Banater Bauernschaft in der ersten Dekade des XX. Jh. an. Es werden diesbezüglich folgende Probleme behandelt: Die administrative Einteilung des Banates, die demographische Lage der Dörfer Anfang des XX. Jh., die Auswanderung der lungenprozess der Klein-Grundbesitzer und die Streik-Bewegung der lang-Bauernfamilie, die Einnahmen der Bauern, der kapitalische Entwicklungswirtschaftlichen Arbeiterschaft.

³¹ Idem, p. 237.